

Boeken

Cas Smithuijsen

Bevers, T. (et al.) (2015) *Nederlandse kunst in de wereld: literatuur, architectuur en beeldende kunst 1980-2013.*

Vantilt: Nijmegen.

Prijs: € 39,95

In *Nederlandse kunst in de wereld* inventariseren de auteurs de grensoverschrijdende activiteiten van schrijvers, architecten en beeldend kunstenaars die tussen 1980 en 2013 in Nederland woonden en werkten. Waar die activiteiten in relatie stonden met pogingen van de Nederlandse overheid om de culturele export te bevorderen krijgen zij extra aandacht. Het boek verhaalt over de ontwikkeling van internationaal cultuurbeleid met al zijn instrumenten, zoals voorlichting en buitenlandse presentaties, de bouw van ambassades als visitekaartjes van de staat, financiering van vertaalprojecten en reisbeurzen. Kortom, de aanleg van een infrastructuur om de grensovergang van Nederlands talent te stimuleren.

Doorkijkspiegeleffect

In 1985 schreef de Amsterdamse socioloog Johan Goudsblom in *Tirade* over de asymmetrische verhouding tussen Nederland en andere landen (Goudsblom 1985). Goudsblom doelt op de internationale verhoudingen in de wetenschapsbeoefening, maar hij denkt dat zij ook gelden voor cultuur in het algemeen. Mede op basis van

het toenmalige onderwijssysteem zijn Nederlanders vertrouwd met Franse, Duitse of Angelsaksische cultuur, terwijl omgekeerd mensen uit die landen weinig van Nederland weten. Dit noemt hij het 'doorkijkspiegeleffect': door de werking van de *one way mirror* zien wij wel de wereld, maar de wereld ons niet.

Vijf jaar later komt Abram de Swaan, collega van Goudsblom, met zijn 'wereldcultuurstelsel' in 'Alles is overal (Maar de mosselman is nergens meer)' (Swaan 1990). Het gaat De Swaan om globale wetmatigheden en mechanismen. Zijn hypothese is dat in ieder kosmopolitisch centrum de variatie van het kunstaanbod in principe onbegrensd is, maar dat het overal nagenoeg hetzelfde is samengesteld: lokale heterogeniteit, globale homogeniteit. Hij bepaalt de plaats van Nederland hierin aan de hand van de metafoer van Goudsblom. Nederland zit niet alleen politiek en economisch in de (semi)periferie, maar ook cultureel en dat komt grosso modo door zijn relatief kleine omvang.

In 1995 verschijnt nog de bundel *Waar in een klein land: Nederlandse cultuur in internationaal verband* (Heilbron et al. 1995), dat de positie van de Nederlandse cultuur in de wereld nader onderbouwt. Daarna blijft het rustig tot *Nederlandse kunst in de wereld*, waarmee nu een nieuwe stap voorwaarts is gemaakt. Dit boek laat zien dat het doorkijkspiegeleffect nog steeds het leitmotiv voor Nederlandse onderzoekers is, sterker nog: het blijkt de drijfveer achter 30 jaar internationaal cultuurbeleid. Het pad wordt versmald tot drie disciplines,

maar verstevigd door de grote hoeveelheid onderzoeksmateriaal die wordt gepresenteerd.

Selecterende werking

De beweging van professionele kunstenaars over de aardbodem wordt uitgebreid beschreven. Bij schrijvers zit die beweging vooral in hun materiaal: boeken die dankzij vertalingen elders hun weg vinden. Dat zijn slechts zo'n 500-600 titels per jaar. Daarbij blijkt de 'Duitsland-route' veelbetekenend. Als een Nederlandse auteur zijn boeken in het Duits vertaald krijgt is dat al een triomf, maar het perspectief op meer vertalingen en daarmee verspreiding in andere landen wordt dan ook kansrijker. Via Duitsland belandt zijn werk vaak alsnog op de Angelsaksische markt. In de bijdrage over literatuur wordt ook de afvalrace zichtbaar. Het wereldcultuurstelsel werkt nog méér dan de binnenlandse markt volgens 'de wet van het kleine getal'. Wie echter tot dat kleine gezelschap doordringt, kan hoog stijgen, zoals Cees Nooteboom heeft laten zien.

De selecterende werking laat zich ook gelden in de architectuur. Er zijn architecten die zich mogen verheugen in een opdracht over de grens, maar de internationale markt wordt steeds meer het terrein van projectontwikkelaars. De architect die zich daarin kan handhaven heeft vaak een ondergeschikte rol in het bouwproces. Het metier van bouwmeester wordt minder herkenbaar in de 'ijle wereld van de creatieve industrie'. De Europese aanbestedingsprocedures zijn bovendien niet bevorderlijk voor experiment

en vernieuwing. De plannen worden toegesneden op de wensen van de opdrachtgever en gebruiker. Frustrerend voor de architect die een individueel bouwkundig statement wil maken. Slechts enkelen dringen door tot de toppen van de wereldbouwmarkt.

Bij de beeldende kunst ligt het accent op het domein van museumtentoonstellingen, publieke opdrachten en diplomatieke presentaties. Vandaar de nauwe relatie tussen overheidsinitiatief en zichtbaarheidskansen voor Nederlandse beeldende kunstenaars. De statistieken tonen een verband tussen stimuleringsmaatregelen in het kader van het internationaal cultuurbeleid en de zichtbaarheid van Nederlandse kunstenaars in de wereld. Maar dat verband wordt zwakker. Tegenwoordig vlakkt de wereldcultuur de herkenbaarheid van landen af en groeit er een homogeen soort kosmopolitisme dat steden als New York, Berlijn en Londen eerder met elkaar verbindt dan die steden met hun respectieve ommelanden.

Positief beeld

Gaat het nu goed of slecht met Nederlandse kunst in de wereld? De auteurs vergelijken de prestaties van de Nederlanders niet met die van de Fransen of de Britten. We weten dus niet of we de afgelopen jaren op voorsprong of achterstand met de concurrentie zijn gekomen. Wat we wel weten is hoe stimulering en selectie op wereldschaal werken, wie er vanuit Nederland het wereldpodium kon bestijgen en hoe die gang verliep. De lezer houdt een positief beeld over: we hebben het gezien de mogelijkheden lang niet slecht gedaan, ook al lijkt er aan de bloeiperiode recent een einde te zijn gekomen.

Nederlandse kunst in de wereld presenteert waardevol, uniek materiaal op een overzichtelijke manier. De verhalen zijn helder geschreven, cijfers en teksten vullen elkaar goed aan. En de conclusies zijn open en inspirerend voor nader debat en reflectie. Ze nodigen uit tot vervolgonderzoek naar de grillige ontwikkelingen in het wereldcultuurstelsel.

En naar gelijksoortige studies op het gebied van podiumkunst, film en erfgoed.

Literatuur

- Goudsblom, J. (1985) 'De Nederlandse en de Amerikaanse sociologie in de jaren vijftig: een blik van achter de doorkijkspiegel'. In: *Tirade*, jrg. 29, nr. 300, 631-639.
- Heilbron, J., W. de Nooy en W. Tichelaar (red.) (1995) *Waar in een klein land: Nederlandse cultuur in internationaal verband*. Amsterdam: Prometheus.
- Swaan, A. de (1990) 'Alles is in beginsel overal (maar de Mosselman is nergens meer): over het internationaal cultuurstelsel en het nationaal cultuurbeleid'. In: *Boekmancahier*, jrg. 2, nr. 6, 328-343.

Truus Gubbels

Spijk, P. (2015)
Piet Boendermaker: mecenas van de Bergense School.

Zwolle: Waanders.

Prijs: € 35,-

In de eerste twee decennia van de 20ste eeuw vestigde zich een aantal beeldende kunstenaars te Bergen aan Zee. Piet Boendermaker (1877-1947) was regelmatig in de vakantiemaanden in Bergen te vinden. Hij kocht er in 1917 een huis en een jaar later ging hij er met zijn gezin wonen. Zijn huis werd een ontmoetingsplek voor kunstenaars.

Al op jonge leeftijd begon hij kunst te kopen. Hij was van mening dat de kunst het verdiende om ondersteund te worden, bezocht de kunstenaars in hun ateliers en kocht vaak meerdere werken tegelijk. Zo bouwde hij een collectie op van enkele duizenden werken: schilderijen, aquarellen en tekeningen. Zijn gepassioneerde wijze van verzamelen leidde tot vele persoonlijke contacten en vriendschappen met de schilders.

Voorkeur voor figuratief

Boendermaker was afkomstig uit een milieu van ambachtslieden (schilder, kuiper, grofsmid en timmerman) uit Medemblik maar zijn vader – die aanvankelijk een schildersbedrijf had maar overstapte naar de handel in onroerend goed – trok rond 1875

naar Amsterdam, waar Piet geboren werd. Net als zijn pa ging hij aan de slag in het makelaarsbedrijf.

In 1902 of 1903 kocht hij zijn eerste schilderij. In het begin van de nieuwe eeuw kwam hij in aanraking met de 'nieuwe schilderkunst', onder andere van Leo Gestel. Via hem kwam hij in Bergen terecht, waar hij ook ging wonen. Hij kocht in de loop der tijd bijna 600 werken van deze schilder: schilderijen, aquarellen en tekeningen. Andere kunstenaars van wie hij honderden werken kocht waren Dirk Filarski, Arnout Colnot en Toon Kelder. Tientallen schilderijen en tekeningen bezat hij van onder andere Matthieu en Piet Wiegman, Kees Maks, Jan Sluijters en Charley Toorop. Hij had één werk van Piet Mondriaan. Zijn voorkeur lag bij figuratieve expressie, abstracte kunst liet hij aan zich voorbijgaan.

In de eerste decennia van de 20ste eeuw kocht hij meer dan 2500 schilderijen. Hij was royaal met bruiklenen aan musea en deed meerdere schenkingen, onder andere aan het Stedelijk Museum en de gemeente Amsterdam. Maar door de economische crisis in de jaren dertig raakte de makelaardij in de financiële problemen. Hierdoor werden Boendermakers middelen voor aankoop van kunstwerken beperkt en liep zijn schuldenlast uiteindelijk zo op dat de collectie eigendom van de Bank voor Onroerende Zaken werd. Die probeerde werken uit de collectie te verkopen, hetgeen in 1943 en 1944 ook gebeurde.

Boendermaker overleed drie jaar later en in 1952 kwam de collectie in

beheer van het Stedelijk Museum. In 1957 liet de bank ruim 1350 werken veilen met een zeer teleurstellend financieel resultaat. In 1958 werd er nog een dertigtal kunstwerken geveild uit eigendom van de familie.

Nieuwe uitgave

De totstandkoming, opkomst en ondergang van de befaamde kunstcollectie van verzamelaar en mecenas wordt in *Piet Boendermaker: mecenas van de Bergense School* uitputtend geschetst. Werken uit deze collectie zijn tot 25 oktober dit jaar onder de gelijknamige titel te zien in het Stedelijk Museum te Alkmaar, dat de grootste collectie Bergense School in Nederland in zijn bezit heeft: portretten, landschappen en stillevenen uit de periode 1910-1940.

In de Culturele Buitenplaats Kranenburgh te Bergen vond de expositie *Manifesten* plaats, met naast werk van eigentijdse kunstenaars aandacht voor Boendermaker en zijn collectie. In 1997 verscheen een eerdere versie van dit boek ter gelegenheid van een tentoonstelling in dat jaar in Kranenburgh (Spijk 1997). De uitgave was gebaseerd op de doctoraalscriptie van de auteur aan de Universiteit van Groningen.

De nieuwe uitgave, eveneens van uitgeverij Waanders, is uitgebreid en tekstueel bijgewerkt en behelst 296 in plaats van 254 pagina's, met veel prachtige afbeeldingen van de kunstwerken die deel uitmaakten van de verzameling. De hoofdstuktitels zijn nagenoeg gehandhaafd, met hier en daar een kleine verandering. Foto's van werken uit de collectie waren ook al te vinden in de oorspronkelijke uitgave, maar het zijn er nu veel meer en ze zijn beter van kwaliteit: de techniek van de kleurenreproductie is de afgelopen decennia enorm vooruitgegaan.

Het boek wordt afgesloten met een levensbeschrijving (in jaren) van de verzamelaar, een inventarisatie van de enorme collectie (voor zover bekend), schenkingen, langdurige bruiklenen, informatie over exposities met werken uit de collectie en een catalogus van de verzameling. Uit de

toevoegingen ten opzichte van de eerste editie blijkt dat er nog wat research is gedaan om het verhaal over collectie en verzamelaar te vervolmaken. Al met al is het een zeer gedegen en prachtig boekwerk geworden, met veel informatie over het privéleven en de zakelijke aberraties van de verzamelaar en over de collectie kunstwerken.

Boendermaker ontwikkelde zich als een grootschalig collectionneur van werken van kunstenaars van de Bergense School en werd daarmee zowel 'de economische als sociale spil' van de groep schilders te Bergen. Ondanks het feit dat het uiteindelijk door de economische crisis slecht afliep met de collectie is zijn belang voor de Bergense School groot geweest. Er is een Piet Boendermakerstraat in Bergen: terecht!

Literatuur

Spijk, P. (1997) *De Bergense school en Piet Boendermaker: kunstverzamelaar in Amsterdam en Bergen*. Zwolle: Waanders.